

READINGS IN SLAVIC LITERATURE

4

MONK CHRABR ON SLAVIC WRITINGS

THE OLDEST CYRILLIC VERSION OF 1348

Edited with Notes and Commentaries in Ukrainian

By Metropolitan ILARION (Dr. Ohienko)

Winnipeg

1 9 6 4

Canada

THE UNIVERSITY OF MANITOBA PRESS

THE UNIVERSITY OF MANITOBA
DEPARTMENT OF SLAVIC STUDIES

READINGS IN SLAVIC LITERATURE

Editor: J. B. Rudnyckyj

4

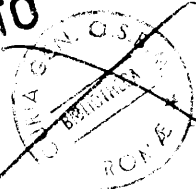
MONK CHRABR ON SLAVIC WRITINGS

THE OLDEST CYRILLIC VERSION OF 1348

Edited with Notes and Commentaries in Ukrainian

By Metropolitan ILARION (Dr. Ohienko)

ANNULLATO



Winnipeg

1964

Canada

THE UNIVERSITY OF MANITOBA PRESS

PUBLISHER'S NOTE

The present publication is a photomechanical reprint of Проф. Іван Огієнко: Оповідання ченця Хороброго про письмена слов'янські. Варшава 1927. It was used as an auxiliary text at the lectures of Metropolitan Ilarion (Dr. Ohienko) on *Introduction to Slavic Philology* held for graduate students at the Departament of Slavic Studies of the University of Manitoba during the academic session of 1962—1963.

Since it is a photostatic reprint of the above edition only minor changes have been made and a concluding new chapter has been added.

The publication of this issue of *Readings* has been made possible by a financial contribution of Mr. J. Jopko of Virden, Manitoba, for which the editor and publishers express their thanks.

J. B. R.

І. ЛІТЕРАТУРА.

Серед джерел про походження слов'янських азбук найціннішим єсть Оповідання ченця Хороброго про письмена слов'янські. Це Оповідання дійшло до нас в багатьох списках, — знаємо їх коло 40 списків, — але старіших серед них тільки 8, а то будуть: 1. Найдавніший список — болгарський 1348 р., якого нижче й передруковуємо. 2. Хиландарський XV-XVI в. 3. Київський XVI в. 4. Зографський XVI-XVII в. 5. Список Моск. Дух. Академії XV в. 6. Савинський список XV в. 7. Бреславський список XVI в. і 8. Волоколамського монастиря XVI в. Головніші відміни цих списків подаю під текстом 1348 р., яко варіанти.

Головніща література про нашу пам'ятку така: Калайдовичъ: Іоаннъ Эксархъ Болгарскій, М. 1824 р. ст. 87-89, 189-192. — Бодянскій: О древнѣйшемъ свидѣтельствѣ, что ц.-славянскій книжный языкъ єсть болгарскій, „ЖМНПр“ 1843 р. ч. 38 отд. II. — И. И. Срезневскій: Древнія письмена славянскія, „ЖМНПр“ 1848 р. ч. 59 отд. II ст. 29-39. — Палаузовъ: Вѣкъ болгарскаго царя Симеона, 1852 р. — О. Бодянскій: О времени происхожденія славянскихъ письменъ, М. 1855 р. ст. 55-61 і др. — Викторовъ: Послѣднее мнѣніе Шафарика о глаголицѣ, див. „Лѣтоп. русск. литературы“, I. ст.: 75, 84, 94, 110, 111-114, 118-119, 124, 125, 141-150; II, 13. — А. Вороновъ: Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія, Київ, 1877 р. ст. 102-104. —

Проф. Д. Иловайскій: Разысканія о началѣ Руси, М. 1882 р., ст. 309-311. — Ів. Малишевскій в „Тр К Д Ак“ 1885 р. т. II ст. 387-388. — И. В. Ягичъ: Разсужденія старины о церковно-славянскомъ языкѣ, Спб. 1895 р. ст. 297-319, 956-958, тут подано тексти: болгарський 1348 р., Моск. Дух. Акад., болгарську перерібку і др. з цінними замітками. — П. А. Лавровъ, див. „Труды Слав. Ком.“ М. 1898 р. т. II ст. 16-17. — Г. Баласчевъ: Климентъ епископъ словѣнски, София, 1898 р.; рец. П. А. Лаврова в „Византійскій Временникъ“ 1899 р. т. VI ст. 542-547. — С. Г. Вилинскій: Сказаніе черноризца Храбра о письменахъ славянскихъ, Одеса, 1901 р., див. „Лѣтопись историко-филологическаго общества при Новороссійскомъ университетѣ“ т. IX ст. 97-152; тут в доброму викладі ціла справа, а також подано збірний текст; рец. Н. Петровського в „Ж М Н Пр“ 1902 р. ч. 339 кн. I ст. 193-203. — Валерій Погорѣловъ: Зами́тка по поведоу сказанія Храбра о письменахъ, „Извѣстія“ 1901 р. т. VI кн. 4 ст. 340-345, — цінна й цікава замітка. — Ламанський в „Ж М Н Пр“ 1903 р. кн. 6 гл. XIV-XV, а також в „Извѣстіях“ 1901 р. т. VI кн. 4 ст. 327-328. — Зами́тка в „Энциклоп. Словарь“ Брокгауза півт. 76 ст. 664-665. — Н. К. Грунскій: Пражскіе глаголическіе отрывки, „Ученыя записки Юрьев. Унив.“ 1905 р. кн. I ст. 32-35. — Др. Ів. Франко: Св. Климент у Корсуні, 1905 р. ст. 231-232. — Ляпунов в Arch. fur slav. Phil. XXVI. 564-568. — Всю головнішу літературу про кирилицю та глаголицю подає Čeněk Zibrt: Bibliografie České Historie, Прага, 1902 р., т. II ст. 922-924 №№ 8489-8544. — Соболевскій А. И.: Когда и гдѣ писалъ черноризецъ Храбръ? „Матеріалы и изслѣдованія въ области славянской филологіи и археологій“, Спб. 1910 р., III ст. 131-133. — А. Багрій: Вопросъ о Сказаніи Черноризца Храбра и Кіевскіе списки „Сказанія“, див. „Филологическія Записки“ за 1912 р. вип. I ст. 59-76, II ст. 264-275, IV ст. 571-580.

II. Ѡ писменехъ чръноріѣзца Храбра¹.

По списку 1348 р. Петроградської Публичної Бібліотеки
F. I. 376.

I. Прѣжде оубѣ словѣне не имѣхъ книгъ². нѣ чрѣта-ми и рѣзаними³ чѣтѣхъ и гатахъ⁴ погани еше.

II. крѣстившееся, римскими и грѣчьскими писмены нѣждахъся [писати]⁵ словѣнскѣ рѣчи безъ оустроєнна. нѣ како мѣжетъ ся писати добрѣ грѣчьскими писмены. бѣ. или живѣтъ. или сѣла. или црковь. или чаніе. или ширѣта. или їдѣ. или ждоу⁶ или юность. или жъзыкъ. и инаа поѣнаа сѣмь. и тако бѣшъ многа лѣта.

III. потомже чѣколюбецъ бѣ естрожи вѣѣ и не ѡста-вѣлъ чѣла рода безъ разѡума, нѣ вѣа къ разѡумѡу прикодѣ и сїєнію, помиловавъ родъ чѣчѣ⁷, послѣ имъ сѣго Квѣстантіна философа нарицаемаго Кїрила, мѣжа праведна и истинна. и сѣтворѣ имъ ѣ. писмена и бѣмь, ѡка вѣа по чиноу грѣчьскыхъ писменъ, ѡка же по словѣнстѣи рѣчи. ѡ прѣкаго же наченъ по грѣчьскоу. ѡни оубѣ ѣлфа ѣ сѣ ѣзѣ. ѡ ѣза начатъ ѡбоѣ. и їакоже ѡни подобавшея жидовьскымъ писменемъ сѣтѣборишъ, тако и сѣ грѣчьскимъ. жидове вѣ прѣкое писма имѣтъ

1. Другі списки мають інший заголовок, напр. сербський: Сказаніє како сѣстави свѣтѣи Кїриль философъ ѣзѣкоу по їзикоу словѣнскоу и книги отъ грѣчьскѣхъ нѣ словѣнски; Савинський: чръноріѣзца Храбра отѣвѣти о писменехъ.

2. Моск. Бр. писменъ.

3. М. рѣзаними, Бр. нарѣзаними.

4. М. Бр. гадаахъ.

5. Це слово мають не всі списки.

6. Х. юда, М. їды, Бр. їдоу.

7. М. Бр. Сав. словѣнскѣи.

алефи, єже єа сказаєть оучиненне⁸ євкрѣшажіє, кзко-
днѣоу дѣтїроу ѿ глѣціє. Ѹчисѣ, єже єсть ѡлефи. ѿ
грѣци подокѣсѣа томоу ѡлфа рѣшѣ. ѿ сподокѣсѣа рѣ-
ченне сказанна жидокѣсѣа грѣчѣскѣ ѡзыкоу, да речеть
дѣтїроу въ оученна мѣсто. ѿци, ѡлфа во ѿци⁹ єа
речеть грѣчѣскомъ ѡзыкомъ. тѣмъ ко пѣкасѣ¹⁰ єтъи Кі-
риѣз єткори прѣвое писмѣ ѡзѣ. нѣ ѡко ѿ прѣвоемоу єв-
роу писмени ѡзѣ, ѿ ѿ бѣ даноу родоу словѣнѣскомоу на
ѿвѣрѣстїє¹¹ оуєтѣ, кз разоуѣз оучащїмѣа въкѣмѣа бел-
комъ раздѣженїемъ оуєтѣ кззгласїтѣа. ѡ ѿна писмена ма-
ломъ разѣженїемъ оуєтѣ кззгласїтѣа ѿ ѿповѣдаѣтѣа.

IV. се же єхть писмена словѣнѣскаа, єнце а пѣкаєть
писати ѿ глѣти. ѡ б в г. ¹²

V. дроуєнїи же глѣть. пѣчто єсть ѡн. писменъ
єткѣриѣз, ѡ мѣжеть єа ѿ менїшимъ того писати, ѡко-
же ѿ грѣци, бѣ. пишѣть. ѿ не вѣдѣть колицѣмъ пи-
шѣть грѣци. єсть во ѡвѣ, кѣ. писменъ, нѣ не напѣ-
нѣѣтѣа тѣми кнїгы. нѣ приложїи єхть двогаєснѣхъ,
ѡі. ѿ кз чисменѣхъ же, і: ѡ-є. ѿ д десѣтнѣе. ѿ ѡ єхтнѣе.
ѿ євѣраѣтѣа ѿхъ, ѡн. тѣмъже по томоу пѣкно ѿ кз тѣмъ
ѿкѣрѣз єткѣри єтъи Кіриѣз, ѡн. писменъ.

8. Моск. Бр. Ѹчїнїє.

9. Так в списку Моск., в ѿнших—ѡнїи.

10. Бр. нема.

11. Бр. ѿвѣрѣстїє.

12. Моск.: глашати ѡ, б, в, ѡ, ѡ. ѿ сїѣ єхть, кѣ,
пѣѣ ѡнѣ грѣчѣскимъ писменемъ, єхть же єнѣ. ѡ, б, в, ѡ, б,
ѡ, ѿ, і, б, ѡ, ѡ, ѿ ѡ, п, ѡ, і, т, оу, ф, х, ѡ, ѿ пѣ. хѣх. тѣ.
ѡ, і, ѿ: по словѣнѣскѣ ѡзыкѣ, єнѣ п, ж, ѡ, ѡ, ц, ч, ш, х, шѣ, мѣ,
х, бѣ, іѣ, ѡ, ѡ. Бресл. список: писати: ѡ, б, в, даже до ѡ
ѿ ѿ сїѣ єхть чѣтїрїи мѣжѣ десѣтїи подобнѣ грѣчѣскѣ: єхть же єѡѡ а. в
і т. д. а чѣтїринадесѣть по словѣнѣскоу ѡзыкоу єнѣ єхть: в, ж, ѡ,
ц, ч, ш, ц, х, ш, ѡ, б, ѡ, ѡ, ѡ.

VI. друусни же гла҃ть чесолюу же с҃жть словѣ́нскы кнѣ́гы¹³; ни того бо є́сть бѣ створѣ́на, ни то а́г҃ли, ни с҃жть и́жеко́ни, ꙗ́ко жи́довскы и́ рѣ́мскы и́ є́лли́нскы [и́жедеко́ни]¹⁴ с҃жть, и при́жты сѣ́ бѣмъ. а́ друусни мнѣ́тъ ꙗ́ко бѣ́ намъ є́сть створѣ́на пи́смена¹⁵. и́ не вѣ́дѣа что гл҃аще ѡ́каанни́и. и́ ꙗ́ко три́и ꙗ́зыкы є́сть бѣ́ покелѣ́а кнѣ́гамъ быти. ꙗ́коже къ є́ѡли пише́ть: и́ кѣ́ дѣ́ска напи́сана жи́довскы и́ рѣ́мскы и́ є́лли́нскы. а́ словѣ́нскы нѣ́ тоу. тѣ́мже нѣ́ с҃жть словѣ́нскы́ кнѣ́гы ѡ́ бѣ́. къ тѣ́мъ что гл҃емъ; и́ли что рѣ́мъ къ тацѣ́мъ [вѣ́зоумны́мъ]¹⁶; ѡ́баче рече́мъ ѡ́ сѣ́хъ кнѣ́гъ ꙗ́коже наѡ́чнѡмъ, ꙗ́ко кѣ́ по ра́доу кывѣ́тъ ѡ́ бѣ́, а́ не и́ногда. нѣ́сть бо бѣ́ створѣ́на жи́довска ꙗ́зыка прѣ́же ни рѣ́мска ни є́лли́нска нѣ́ сѣ́рскы, и́мже и́ 'а́да́мъ гл҃а. и́ ѡ́ 'а́да́ма до пото́па. и́ ѡ́ пото́па до́ндеже бѣ́ раздѣ́ли ꙗ́зыкы при ста́лпотворе́нїи ꙗ́коже пише́ть: размѣ́шеномъ бывше́мъ ꙗ́зыкомъ. и́ ꙗ́коже сѣ́ ꙗ́зыци размѣ́сишъ, тако и́ нра́ви и́ обыча́е и́ оу́стави и́ зако́ни и́ хы́трости на ꙗ́зыкы. є́гиптѣ́нѡмъже зе́млемѣ́ренне, а́ пе́рѣ́мъ и́ ха́адѣ́мъ и́ а́сирѣ́мъ сѣ́здохъте́ние, вѣ́швени́е, бра́чевани́е, чарова́ннѣ, и́ кѣ́ хы́трость чл҃а. жи́довомъже сѣ́хъ кнѣ́гы, къ ни́хъже є́сть пи́сано, ꙗ́ко бѣ́ нѣ́о створи́ и́ зе́мля, и́ кѣ́ ꙗ́же на не́и, и́ чл҃ка, и́ кѣ́ по ра́доу ꙗ́коже пише́ть. є́лли́нѡмъ гра́матикѣ́, ритори́кѣ́, фило́софѣ́.

VII. нѣ́ прѣ́же сего́ є́лли́ни не и́мѣ́хъ сво́ймъ ꙗ́зы-

13. Сав. пи́сьмена.

14. В оригіна́лі и́жеде ѡ́ко́на.

15. Сав. кнѣ́гы.

16. В оригіна́лі і др. спискахъ вѣ́зоумны́мъ.

комь писмен', нж финичьскыи пісмены писахъ свож рѣчь. ѿ тако вѣшж многа лѣта. Панамида^{16а} же послѣжде пришедъ, наченъ ѿ аѣфы ѿ вѣты, ѿ. пісменъ тѣмъ по ѣллинуму ѡбрѣте. прѣложи же ѿмъ Кадьмъ мнлигѣи писмена, г. тѣмъже многа лѣта, д. писмены писахъ ѿ потомъ Симонидъ ѡбрѣтъ приложи дѣтъ пісмени, ѿ Епихарѣи же сказатель, г. пісмена ѡбрѣте. ѿ сѣвраса ѿхъ, кд. по мносѣхъже лѣтѣхъ Дионисъ граматикъ, ѿ. двогласныхъ ѡбрѣте. потомъже дѣруги, е. ѿ дѣруги г. чисменитаа. ѿ тако мнози многыи лѣты едѣа сѣрашъ, лѣ. писменъ. потомъ же многомъ лѣтѣмъ минжвшемъ вѣнемъ побѣѣниемъ ѡбрѣтѣа, ѿ. мжжъ, нже прѣложишъ ѿ жидовскаа на гръчскыи ѣзыкъ а словѣнскыи кнѣгы едѣиъ сѣи Кѡстантѣнъ нарицаемъи Кирилъ, ѿ пісмена стѣорѣи ѿ кнѣгы прѣложи въ малѣхъ лѣтѣхъ. а ѿни мнози многи лѣты. з. ѿхъ писмена оустро^а, а ѿ. прѣложение тѣмъже словѣнскаа пісмена стѣиши еѣ ѿ чѣтнѣиша.. сѣ бѡ мжжъ стѣорилъ ѿ ѿ а гръчскаа ѣллини погани.

VIII. аще ли кто речетъ, ѿко нѣ оустроилъ добрѣ, понеже сѣ постраждѣ¹⁷ ѿ еѣе, ѡвѣтъ речемъ сѣмъ. ѿ гръчскыи такоже многажди сѣтъ пострадали. Ікѣлла ѿ Симмахъ, ѿ потомъ ѿни мнози. оудобѣ бо еѣтъ послѣже потворити неже прѣвое стѣорити.

IX. аще бо вѣпрѣиши кнѣгачѣа гръчскыи гѣа. кто бы еѣтъ писмена стѣорилъ, ѿли кнѣгы прѣложилъ, ѿли въ кое вѣмъ; то рѣдѣи ѿ нихъ вѣдѣтъ. аще ли вѣпрѣиши словѣнскыи воукарѣа гѣа. кто бы писмена стѣорилъ еѣтъ, ѿли кнѣгы прѣложилъ;

^{16а} Треба Панамида, як в списку Савинському.

¹⁷ Зогр. сѣ прѣстраждѣють.

і по той нинішній . до бѣшеть
послѣде по тѣмъ , неже прѣ
вое въ тѣмъ . Още бѣ въ про
шнѣ книжничѣ грѣхъ саго гла , кѣ
въ ісѣхъ писмена сътвори лѣ , и ли
книгы прѣложи лѣ и ли въ кое вѣ
мѣ . по рѣдунѣ и нѣмъ да тѣ по .
Още на въ проши словенскыа
бѣсѣдѣ , гла , кѣмъ писмена
сътвори лѣ , и ли кѣмъ книгы
прѣложи лѣ . въ нѣмъ да тѣ , и въ
ца въ рѣхъ , стѣмъ кѣмъ стѣмъ
нѣмъ филозофа нарѣцаемъ и кѣмъ
тѣмъ писмена сътвори , и книгы прѣ
ложи . и мѣмъ да ісѣмъ бѣго . Сѣ
тѣмъ еше жѣмъ , и жѣмъ тѣмъ
ли . аще въ проши , въ кое вѣ
мѣ . да тѣмъ ісѣмъ . на кое вѣ
мѣмъ на хана цѣмъ грѣхъ . нѣмъ
сѣмъ на болгарскѣ . на стѣмъ ,
и на моравскѣ . и кѣмъ , и на
блатскѣ . бѣмъ то же въ зданіа
всѣмъ . С . т . г . Сѣмъ , и
и нѣмъ , и жѣмъ на грѣхъ . а
ны нѣмъ тѣмъ .

З оповідання ченця Хороброго, по рукопису XV в.

Знимок з Оповідання ченця Хороброго, по рукопису Бібліотеки Московської Духовної Академії, № 145; оригінал на папері, in 4^о, XV віку. Див. в нашій виданні розділи VIII-X.

то вѣси вѣдати, ѿ ѿвѣщавше рекжть: стѣи Квстан-
тинъ филогофъ нарицаемыи Кірилъ. тѣ намъ писме-
на ствѣри ѿ книгы прѣложи. ѿ Мѣодіе братъ єго¹⁸.
ѿ аще взпрѣсиши, вз кое вѣмѣ; то вѣдати ѿ ре-
кжть, ꙗко вз вѣмѣна Михѣила цѣрѣ гръчьскаго, ѿ
Пориса кнѣза вѣлгарѣскаго, ѿ Растица¹⁹ кнѣза²⁰ [мо-
равьска]²¹, ѿ Коцѣлѣ кнѣза вѣлатѣйска. вз лѣта же ѿ
сззданиа вѣсего мира 5787.²²

Х. сжть же ѿ ѿни ѿвѣти, аже ѿ ѿнде речемъ.
ѿ нинѣ нѣстѣ вѣмѣ. такъ разоумъ братіе ѿ єсть
далъ словѣнѣмъ. ємоужє слава ѿ чыстѣ ѿ дрѣжава ѿ
поклѣнїе, нинѣ ѿ приєно ѿ вз вѣсечныа вѣкы,
ѿмїи.²³

18. В списку Моск. Дух. Акад. добавлено тут:
сжт вѣ єще жїкѣ, ѿже сжть вѣдѣли нѣ, цѣб-то Кирила ѿ Ме-
фодїа (див. доданий знимок).

19. Сав. слів Растица кнѣза нема.

20. Бреслав. — цѣрѣ.

21. Частина списків дають тут морѣска.

22. В Моск. 5787, тут 5787 нема, бо може цѣ спи-
сок з глаголицького (див. доданий знимок). По цар-
городському коліндарю буде рік: 6363—5508 — 855 р.,
а по олександрійському: 6363—5500—863 р.

23. Въ одному з списків Оповідання черця Хоробро-
го, по рукопису XIII—XIV віку, читаємо дуже цікаве за-
кінчення, що вказує на боротьбу грецького ѿ слов'янсько-
го Богослужень в Болгарїї: Тѣмѣже, вѣрѣ, пѣвно вѣ вѣди вѣтї-
аще сѣвѣрѣтѣсѣ дѣа пѣа, вѣлгарѣскыи ѿ гръчьскыи, да лѣтоуѣнѣсѣ словѣн-
їска лѣтоуѣнѣсѣ, ѿ гръчьска да не лѣтоуѣнѣсѣ аще лѣи шѣа, да лѣтоуѣ-
нѣсѣ, ѿж да не ѿстанѣ словѣнїска лѣтоуѣнѣсѣ, а гръчьска вѣспѣв. понеже
сѣа єсть вѣлгарѣска лѣтоуѣнѣсѣ, сѣѣ во лѣжжѣ ставѣ ж. Див.
И. В. Ягичъ: Разсужденїя старины...1895 р. ст. 305.

III. ПОЯСНЕННЯ СЛІВ.

Подаю тут пояснення деяких головніших слів з Оповідання черця Хороброго.

азъ — я; назва першої букви в слов'янській азбуці.

акилла — або Aquila, жив десь коло 130 р. по Христі.

Це був грек язичник із Синопа, родич імператора Адрияна. Приняв християнство, але скоро покинув його і пристав до жидів, досконало вивчився жидівської мови і доводив, ніби переклад Септуагінти недобрий, а тому сам переклав Старий Завіт на грецьку мову, — переклав дослівно, без жадних відступлень.

алефъ — назва першої букви жидівської азбуки.

алафа — назва першої букви грецької азбуки, назву взято з фінікійської мови, з aleph.

амінъ, *amen* — так, дійсно так, поправді, нехай так буде. У жидів благословення, що давалося присутнім по кожнім Богослуженні, скріплялося словом *амінъ*; від жидів це слово перейшло й до християн. В давніших пам'ятках постійно *аминъ*, лише пізніше повстало *аминь*.

аще — як що, коли.

блатенска — від столичного міста долишньої Паннонії Блатно, *Блатно*, нім. Moseburg; збудував місто Блатно князь паннонський Прибина, батько Коцела.

Борисъ — болгарський князь, з 852-856 по 888-892 р.

боукаръ — грамотій, людина письменна.

вита — друга буква грецької азбуки, *beta*.

вльшкение — чари, чарування.

врачєканиє — лікування.

възгласитєся — вимовляється.

въпросити — спитати.

гатаахъ — гадали, цеб-то поясняли по якихсь знаках, що мали умовне значіння.

глаголати — говорити, казати; південно-слов'янська й українська вимова *глаголати*; російська вимова *глаго́лати* з аналогії від *глаго́ль*.

граматикъ — так звалися вчені греки, єгиптяне, жиди, пізніше й римляне т. зв. Олександрійської шко-

ли. Граматики були не тільки вчителями й дослідниками мови, але й взагалі філологами та літератами, що пояснювали не лише слова творів, але й зміст їх; це були вчені енциклопедисти свого часу.

Діонисъ — це Діонисій Фракійський, грецький грама-
тик, що жив коло 100 р. до Христа, автор най-
давнішого підручника грецької мови: *Τέχνη γραμ-
ματικῆς*.

дондеже — аж поки.

дръжава — κράτος, міць, сила, влада, можливість, могутність.

дъска — дошка, табличка з написом над розп'ятим
Христом.

ѣпихарѣи — Епіхарм, грецький драматичний письмен-
ник V в. до Хр.

животъ — життя.

сѣѣздохътєнїє — астрологія, вдавнину наука вгадувати
будущину з положення зір на небі.

сѣло — дуже; у південних слов'ян і українців сѣло,
у росіян — сѣло.

земаемѣрєнїє — геометрія.

ѣждєкони — споконвіку, напочатку, спервовіку, сперед-
віку, йсконї.

ѣждєкѣнни — споконвічний, старовічний, йскѣнний.

ѣногдож — де коли, випадком.

ѣнде — в другім місці, на іншій місці.

ѣсповѣдажєа — визнаються, пояснюються, признаються.

Кадъмъ — Кадм із Милета, жив в VI в. до Хр., най-
старіший історик і праотець літературної прози.

колѣцѣмъ — скількома.

Коцѣль — князь Паннонський, син Прибини; був кня-
зем з 861 по 874 р. Прибину вбито в 861 р.
Ця дата 861 р. свідчить проти дати 855 р., яку
дає Хоробрий, див. вище.

книгы — букви, Св. Письмо, книга. Звичайно вжи-
вається у множині, а в однині книга появляється
лише з к. XIV — поч. XV віку.

книгъчий — читач, вчений, книжник.

Кѣстантинъ — звичайна форма в давніх пам'ятках;
пор. укр. Костянтин. В Іпатському Літопису:
Кѣстантинъ.

Медодіє. В давніх пам'ятках часто маємо форму *Меодіє* як називний відмінок, — це звичайна дуже поширена південно-слов'янська і молдавська форма; таких форм на -*є* зам. -*ій*, — напр. Николає, Григоріє, Θεοδοσίє, — аж рябить в грамотах болгарських і молдавських XIV-XVIII вв. Дуже поширені ці форми і в українській літературі того ж часу; пор. ще й теперішнє українське прислів'я: „Святий Миколає на все добре помагає“. Тут „Миколає“ не зовний відмінок, а тільки називний.

милетїи — милетський, з Милету.

Михаїлз — візантійський імператор, 842. 21. I — 867. 23. IX.

многажди — багато раз.

мѣсто, вдавнину вираз **ѣмѣсто**, замість рос. **вмѣсто**, все вживався так, що родовий відмінок відповідного речівника ставився по **ѣ**, напр. тут: **къ оучення мѣсто**, а не **къмѣсто оучення**.

нинѣ — тепер, *нын*, *нынс*; в давніх пам'ятках звичайно **нинѣ**, а форма **нынѣ** рідка.

нз, **нж** — але, а.

нѣждахъся — силилися, намагалися.

ѡбаче — однак, але, ліпше.

ѡбразъ, къ тѣжѣ ѡбразъ — таким чином, рос. такимъ образомъ, на подобу того.

ѡбрѣте — знайшов, склав.

ѡка — **ѡва**, одні — другі.

Паламидз — герой погомеровських троянських переказів, що трагічно загинув з вини Одисея. Пізніші перекази свідчать, ніби Паламід завів до гр. елфавиту три букви, а саме: *Ѡ* *Ѧ* *Ѩ*.

пїсма — літера, буква.

погани — неохрещені, язичники, від *παγανός*, *paganus*; *pagus* — село, *paganus* — селяк, сільський, а через те, що християнство по селах ширилося дуже мляво, через те з часом *paganus*, **поганий** стало визначати язичника, а в кінці повстало й пізніше значіння — недобрий, злий.

послѣжде — після, потім, **послѣднї**.

постражатыа — робляться, будуються.

потворити — доробити, зробити.

присно — завжди, постійно.

прѣжде — ἐξ ἀρχῆς, перше, споконвіку, див. **иждикони**.

прѣложити — перекласти; **прѣложи Кадѣмъ** — додав, добавив.

прѣложеніе — переклад.

раздвиженіе — отвір, відкриття.

Растицъ — західно - слов'янська форма для ймення Ростислав; форма Растиц звичайна в латинських літописах. Ростислав I княжив в Моравії з 846 р. по 870 р.

реци — сказати, говорити.

реченіе — вимова, φράσις.

риторикѣ — риторика, наука про красномовство.

рѣзѣми — рисочками, нарізами, зарубками.

рѣчь — мова, язик.

радъ, по радѣу — по порядку.

Симмахъ — перекладчик Біблії на грецьку мову, родом самарянин, жив десь в 180-211 р.р. по Хр. Переклад Симмаха зроблений гарним стилем та чистою мовою. Як свідчить Єроним, Симмах перекладав не дослівно, а по значінню.

Симонидъ — один з найбільших ліричних поетів Греції, Симонид Кеоський або Молодший, 556 - 469 р. до Хр. Рахується реформатором грецького алфавиту, до якого він увів букви для подвійних приголосних ξ та ψ, а також для довгих голосних η та ω.

Сирьски. Легенда про те, ніби сирська мова — то мова споконвічна, відома у греків з дуже давнього часу. Ще блаженний Феодорит, єп. Кирський (386 чи 393 - 457 по Хр.), питав: Ποία γλώττα ἀρχαιοτέρα ἢ давав відповідь Ἀηλοὶ τὰ ὀνόματα. Ἀδὰμ. γὰρ καὶ Ἀβελ καὶ Νῶε τῆς Σύρων ἴδια γλώττη.

єице — так.

єказаніе — ἡ ἐρμηνεία, пояснення.

єказатель — письменник.

тѣцѣмъ — таким, подібним.

тѣу — тут.

тѣ — той.

тѣже, тожде — той самий.

тѣкмо — лише, тільки.

ѣго — таким чином, отож, через те, igitur; звичайно ставиться на другому місці.

оудокѣ — ліпше, легче.

оустрити — скласти, збудувати, зробити.

оустроєнне — будова, порядок.

философъ — епітет св. Кирила; в Царгороді то була висока вчена придвірна посада.

финичьскими. Фінікійці мали вже свій алфавит за 2000 років до Хр. Від фінікійян переняли алфавит і греки: вони лишили без великих змін форму фінікійських буков, зберегли їх звукове значіння, навіть їхню назву та порядок, як ідуть букви одна за одною.

храбръ — хоробрий, смілий.

хытроссть — містецтво, штука, художество.

чарованне — чари, чарування.

чаанне — чекання.

чинъ — порядок, устав, система, ordo, τάξις; пор. Єв. Лук. I⁸: *сѣдѣице ѿмѣ въ чинѣ чредѣ скоѣа*, або 1 Кор. 14⁴⁰: *всѣ же бѣгоуобразни и по чинѣ да быкаютъ*

численица — числові.

числа — число.

чрноризца — черноризця, черця.

чрзтами — чертами, рисочками, значками.

чѣтѣхъ — рахували, щитали. Певне, перше явилися значки для рахування, а вже це повело до ідеї письма, див. „Енцикл. Слов.“ Брокгауза півт. 41 ст. 422. Ягич про це слово пише: „глаголь чѣтѣхъ говорилъ, безспорно, о простомъ исчисленіи, т.-е. по числу черточекъ исчислялось все то, для чего помѣтки этого рода требовались“, „Энциклопедія славянской филологіи“, вип. 3, ст. 26' 1911 р.

чѣому — для чого, нащо.

гидъ — їжа.

IV. СЕРЕДНЬО-БОЛГАРСЬКИЙ ПРАВОПИС.

Оповідання ченця Хороброго „О писменѣхъ“ писане т. зв. середньо-болгарським правописом. Головніші риси цього правопису в нашій пам'ятці такі:

1. Букви **ж** та **а** не вживаються так, як в мові давньо-церковно-слов'янській, але часто вживаються одна замість одної, або замість **з**.

2. Дуже часто замість **А** вживається **Ж**; це буває в таких випадках:

а. Коли **А** сам складає окремиий склад, тоді дуже часто замість **А** пишуть **Ж**; цеб-то на початку слова або по голосній маємо **Ж**, а не **А**, напр.: **Ж**ЗЫКЪ, **Ж**ЗЫКА, **Ж**ЗЫКОУ, **Ж**ЗЫКОМЪ, **Ж**ЗЫЦН, **Ж**ЗЫКЫ; по голосній: СТРОЖИ, ѠСТАВЛѢЖ, ПРИЖТИ, БѢТЫЖ, ФИЛОСОФИЖ, СЛОВѢНСКЫЖ.

б. По шиплячих та свистячих звуках ж, ч, ш, щ, ц, напр. у нас: **прѣложишж, бѣшж, рѣшж, сътворшж, размѣнишж, свѣрашж.**

3. І навпаки, — часом замість ж вживається л, напр.: ймать.

4. Замість **з**, **о** може бути також **ж**, особливо в злучнику *но*, напр. *нж*.

Звичайно, це поплутання ж з а та ъ, згадане тут в §§ 1-4, було не тільки правописним, — воно мало собі підставу в відповідній живій болгарській вимові.

5. Поплутання **ѣ** та **ѥ** в середньо-болгарських пам'ятках рід звичайна; найчастіше буває так, що **ѣ** ставиться в середині слів та в прийменниках, а **ѥ** зам. **ѣ** в кінці слів, напр.: **чрътами**, **кръстникъше**, **дъка**, в прийменниках **къ**, **къз** та **съ**: **въводиму**, **къзгласитса**, **сътворишъ** і т. п.; в кінці слова зам. **ѣ** маємо **ѥ**, напр.: **бъзъ**, **снмъ** D³, **писменемъ** D³, **помиловавъ**, **гръзъскыхъ**, **ѧлефъ**, **нхъ**, **ѧзъ**, **двогласныхъ**.

6. Середньо-болгарський правопис дуже любить т. зв. роззів, hiatus, цеб-то між двома голосними, що стоять поруч, не ставлять йоти; звичайно пишуть аа, на зам. ая, ия, напр.: йнаа, подобнаа, словѣньскаа, численистаа, гръцьскаа, чаанне, ѡкааннии, сказанна, създаанна, оустроєнна, оученна.

Так само середньо-болгарський правопис звичайно не знає *ѣ*, а замість нього вживає *ѣ*, напр.: *сѣврѣшаѣше, ѣсповѣдаѣтсѣ, наплѣнѣѣтсѣ, сѣвѣраѣтсѣ, бѣкаѣтъ, ѣногдоѣ, сѣоѣ, постѣраѣтъ*. Див. 2^а.

7. По цифрі звичайно ставиться крапка, а перед нею перетинка напр.: *много лѣта, ѣі. писмены писаѣхѣ*.

8. В нашій рукопису маємо такі знаки розділові: 1. крапка . ставиться долі рядка, 2. перетинка , як і тепер, 3. середник • ставиться крапка вгорі рядка, цей же знак замінює й двокрапку, 4. знак питання ; цеб то крапка з перетинкою, як в письменстві грецькім.

9. В південно-слов'янських рукописах дуже частий знак ѡ, ніби подвійна варіа; знак цей визначає або ѣ, або вживається замість значка ѡ. В нашій рукопису маємо: *сѣ* — сей, *тѣ* — той, *тѣ* — тут.

Деякі ознаки свої середньо-болгарський правопис затримав ще з правопису давньо-церковно-слов'янського, а саме:

1. Глухі звуки *ѣ* та *ѣ* пишуться по плавних *р*, *л* навіть там, де ми вимовляємо їх перед плавними, а саме: зам. нашого *ср* маємо *рѣ*, напр.: *чрѣзнорѣзца, чрѣзтами, прѣбоє, прѣкаго, прѣзкоу, сѣврѣшаѣше, дрѣжаѣа, крѣстивѣше*; зам. нашого *ол* маємо *лѣ* або *лѣ*, напр.: *наплѣнѣѣтсѣ, стѣлѣпотворѣнѣ, бѣшѣвѣнѣ*. Правопис слів *грек, греческий*: *грѣци, грѣчѣсѣаа, грѣчѣскоу, грѣчѣскѣхѣ, грѣчѣскѣми*.

2. По *р* звичайно пишеться *ѣ*, напр.: *прѣжде, доѣрѣ, прѣложѣа, прѣложенѣ, вѣѣмена і др.*

3. Замість *ѣ* часто маємо *ѣ*, як то було в південно-болгарській вимові, напр.: *ѡстаѣаѣѣ, наплѣнѣѣтсѣ, вѣ вѣѣмена Коѣѣѣѣ, ѣгѣптѣѣѣѣѣ, вѣѣ хѣѣтѣроѣѣ, поѣѣѣѣѣѣѣѣ*. Здається, цюди треба поставити й правопис *слоѣѣѣѣѣ, слоѣѣѣѣѣѣѣ* і т. п.

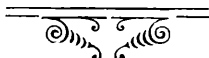
V. ПІВДЕННО-СЛОВ'ЯНСЬКИЙ НАГОЛОС.

В давніх південно-слов'янських рукописах з XV віку знаходимо зазначеним окремий наголос, відмінний від наголосу інших слов'янських народів. Головніша ознака південно-слов'янського наголосу це та, що наголос звичайно падає тут на корінний склад слова; коли слово з приставкою, то наголос частіше на приставці не ставиться, а ставиться на корінному голосному. Одним з найперших акцентованих південно-слов'янських рукописів і єсть наш рукопис з 1348 р., в якому знаходимо такі звичайні для південно-слов'янських книг наголоси: *въпрѣсиши*, *ствѣрити*, *ствѣриаз*, *ствѣри*, *напи́ана*, *оучаши́ма*, *пи́ема*, *деѣ́ пи́мени*, *ѣ́ пи́мена*, *пи́менз*, *пи́мени*, *ѣ́ни*, *ѣ́наа*. Цікаво, що південно-слов'янські форми наголосу дуже часті в давніх українських пам'ятках; напр. в стрятинськiм Служебнику 1604 р. знаходимо: *вѣ́рїтѣ*, *грѣ́ха*, *вѣ́комз*, *живѣ́й*, *поко́рити*, *посо́бити*, *посѣ́диши*, *поу́та*, *пѣ́вецз*, *сѣ́да*, *сѣ́рна*, *сѣ́бота* і др. Багато українських наголосів ще й досі в живій вимові зовсім однакові з південно-слов'янськими, див. Проф. Іван Огієнко: Український наголос на початку XVII-го віку, „Записки чину св. Василя Великого“ 1926 р. т. II вип. 1-2.

В нашiм рукопису 1348 р. маємо ще такі наголоси: *грѣ́ци*, *ѣ́лини*, *ѣ́линошмз*, *ѣ́лины́ска*, *ѣ́лины́скы*, *живѣ́тъз*, *ни́жеко́нни*, *ѣ́мѣ́хж*, *ѣ́стина*, *кни́гы*, *кни́гз*, *кни́гамз*, *ма́ломз*, *мо́жегъ*, *ѡ́баче*, *ѡ́боє*, *ѡ́ва*, *ѡ́на N³*, *пѣ́решмз*, *пи́шетъ*, *послѣ́*, *по́что*, *ри́мска*, *ри́мскы*, *ри́мскани*, *си́рскы*, *хрѣ́бра*, *чрѣ́нори́зца*.

Слова, взяті з грецького, зберігають тут і грецький наголос, напр.: *Ѣ́ки́ла*, *Ѣ́лфа*, *Ѣ́мї́н*, *вѣ́ты*, *Ки́риаз*, *Ки́рила*, *Ки́станті́нз*, *Ки́станті́на*, *Ми́хаї́ла*, *фи́лософа*. Згідно з грецьким *Ἄδᾱμ* і тут маємо *Ѣ́да́мз*, але *Ѣ́да́ма*.

Про південно-слов'янський наголос та про його відміни див. мою статтю в „Записках Наукового Товариства“, Львів, 1926 р. т. 136 ст. 200-204.



VI. ЗНИМКИ ДО ПИТАННЯ ПРО ПОХОДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ АЗБУК.

*ВЪНМАШТІЧАНСЪ
 ННАНСТАГОАОУХАА
 ЗСАМОНІБРАБЪБЖ
 ПОЛАГАЖПАМАТ
 ШНМАТЕРННБРАТ
 АІСРЪСТЖХЪСН
 НМЕМАОУСЪПЪЦ
 ІСОЛАРАБЪБЖН
 ЪААВЛІНАПНСА
 АЪТООТЪСЪТВО
 УЪ:ФАННЗАН

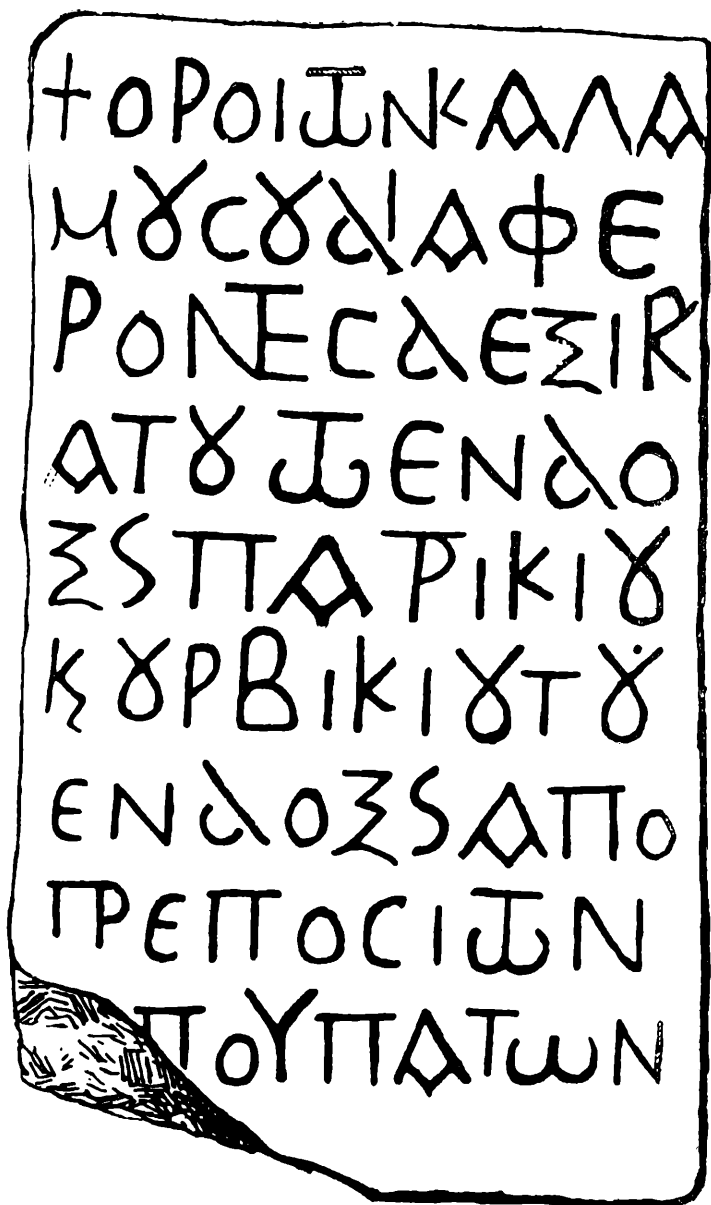
1. Напис болгарського царя Самуїла 993 р.

В 1888 р. в селі Герман коло Преспи в південній Македонії знайдено могильну плиту, а на ній цей напис розміром 26,8 × 27,2 см. Правий бік напису відбитий. Це найдавніша пам'ятка кирилівського письма. Форма букв зовсім подібна на форму букв грецького унціального письма.

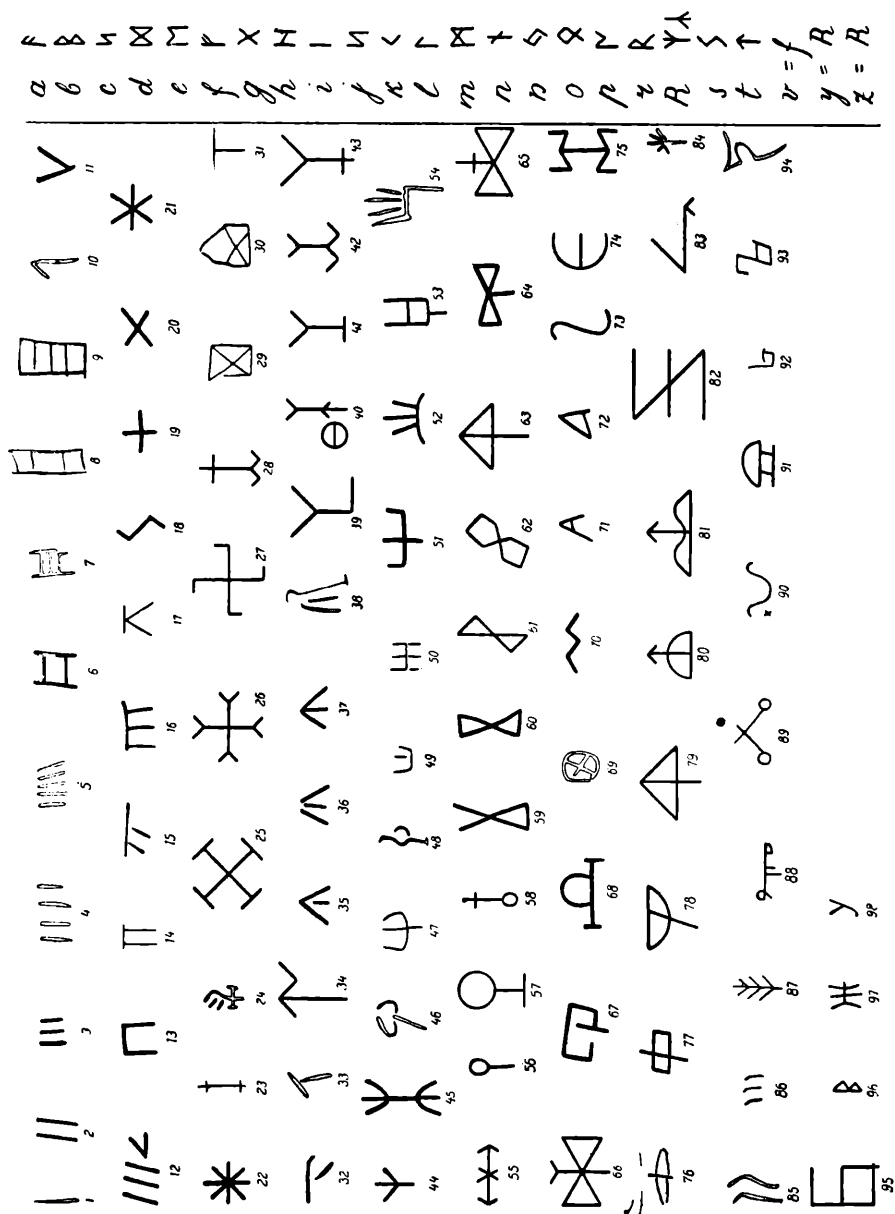


2. Пограничний болгарський стовп 904 р.

Пограничний стовп між Візантією та Болгарією за болгарського царя Симеона, знайдений в селі Наріш-Кей коло Солуня. Зразок грецького письма 904 р. Напис читається так: Ετους απο κτ(ισως) κ(ισμου) ΖΥΙΒ ιν(δικτιωνος) 3 | ορος Ρωμαιων κ(αι) Βλγαρ(ων) | επι Συμεων εκ Θ(εο)υ αρχ(οντος) Βλγαρ(ων) | επι Θεοδωρδ Ολγδ Τραχανδ | επι Δριστρδ Κομιτου.



3. Грецький напис на пограничнім стовпі VI—VII в.



5. Знаки на каміні за 2000 літ до Хр.

Матеріал з розкопок на о. Криті. З правого боку азбука рун. Про ці знаки див. статтю: *Θ. И. Успенский: О древнейших знакахъ письма, „Новый сборникъ статей по славяновѣдѣнію“*, Спб. 1905 р. ст. 321 - 335.

Греческія курсивныя и минускульныя буквы VIII—IX—X стол.		Глаголитскія буквы дре- внѣйшихъ памятниковъ X—XI стол.		Кирилловскія буквы древнѣйшихъ памят- никовъ X—XI стол.		Греческія унциальныя буквы IX—X стол.			
α		+	+	+	+	+	+	Α Α Α Α	Α Α
μ μ ρ		Ϟ	ϟ	Ϡ	ϡ	Ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
α μ π σ		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ο ρ μ ρ ο		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
β		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
γ		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
γ ο ο γ		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
μ ρ γ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
δ δ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
δ α α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
δ ο δ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ε δ ε		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ε ε α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ε ο ε		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ζ ζ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ζ ο ζ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ζ ο ζ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ζ ο ζ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
η η α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
η ο η α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
η ο η α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
η ο η α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
θ θ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
θ ο θ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
θ ο θ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
θ ο θ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ι ι α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ι ο ι α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ι ο ι α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ι ο ι α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
κ κ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
κ ο κ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
κ ο κ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
κ ο κ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
λ λ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
λ ο λ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
λ ο λ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
λ ο λ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
μ μ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
μ ο μ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
μ ο μ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
μ ο μ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ν ν α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ν ο ν α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ν ο ν α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ν ο ν α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ξ ξ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ξ ο ξ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ξ ο ξ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ξ ο ξ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ο ο α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ο ο α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ο ο α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ο ο α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
π π α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
π ο π α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
π ο π α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
π ο π α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ρ ρ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ρ ο ρ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ρ ο ρ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ρ ο ρ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
σ σ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
σ ο σ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
σ ο σ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
σ ο σ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
τ τ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
τ ο τ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
τ ο τ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
τ ο τ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
υ υ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
υ ο υ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
υ ο υ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
υ ο υ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
φ φ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
φ ο φ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
φ ο φ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
φ ο φ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
χ χ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
χ ο χ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
χ ο χ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
χ ο χ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ψ ψ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ψ ο ψ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ψ ο ψ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ψ ο ψ α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ω ω α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ω ο ω α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ω ο ω α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β
ω ο ω α		ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	ϣ	Β Β Β	Β Β Β Β

6. Таблица І походження слов'янських азбук.

В № 6-7-8 подаю три таблиці акад. І. Ягича про походження слов'янських азбук; таблиці уміщено при праці Ягича: „Четыре критико-палеографические статьи“, див. „Сборникъ отд. русск. яз. и слов“ т. 33, Спб. 1884 р. В ряд-

[illegible]

9. Таблица походження азбук.

Перший рядок грецької азбуки, — давня грецька азбука ще з часу, коли греки писали від правої руки до лівої. Знимок з „Енциклоп. Словарь“ Брокгауза підтом 46 ст. 705.

VII. ADDENDUM

Старіша література і дотепер позостається основною в питанні вивчення походження слов'янських азбук. Вона подана на ст. 3-4. Тут додаю ще деяку новішу літературу:

Проф. Іван Огієнко: Костянтин й Мефодій, їх життя та діяльність. Історично-літературна монографія. Томи I і II, Варшава, 1927 й 1928 роки. У томі I два більших розділи присвячені історії слов'янських азбук: „Руські переклади в Херсонесі в 860 році ст. 94—122, і „Костянтин упорядковує слов'янам азбуку” ст. 171—182. Тут і література.

Проф. Іван Огієнко: Оповідання ченця Хороброго про письмена слов'янські. Варшава, 1927 рік, 18 стор. + 9 таблиць. З Семінара церковнослов'янської мови Православного Богосл. Факультету Варшавського Університету.

Року 1964-го виходить оце 2-ге фототипічне видання для семінарійних вправ на Славістичному Відділі Манітобського Університету в Вінніпезі, Канада.

Проф. Іван Огієнко: Оповідання ченця Хороброго про письмена слов'янські. Історично-літературна студія. Київ, 1928 рік, 22 стор. Див. „Записки Академії Наук в Києві”, том XVI, ст. 26—47.

Проф. д-р Іван Огієнко: „Постання азбуки й літературної мови в слов'ян. Жовква-Варшава, 1937 рік, 300 стор., у праці 75 знімків.

Проф. Яр. Рудницький: Нарис граматики староцерковно-слов'янської мови. УВУ. Мюнхен 1947.

Проф. Яр. Рудницький: Вступ до слов'янознавства. УВУ. Мюнхен 1948.

Horace G. Lunt: Old Church Slavonic Grammar. The Hague 1955.

F. Dvornik: The Slavs. Their Early History and Civilization (Survey of Slavic Civilization, Vol. II), Boston 1955.

Проф. М. К. Грунський: Вступ до слов'янського мовознавства. Львів, 1941 рік, 148 ст. Друге видання, Київ, 1946 рік.

А. М. Селищев: Старославянский язык. Часть первая, Москва, 1951 рік.

Л. П. Яковлевский: История древнерусского языка. Москва, 1953 рік.
